

Arhivele Sfera Politicii

■ ZOLTÁN SIPOS

Materialul prezentat în acest număr este oferit de Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) din Cluj-Napoca.

In this issue of *Sfera Politicii* we are offering a new material, published with the courtesy of the Romanian Institute for Research on National Minorities (ISPMN) in Cluj-Napoca.

Masă rotundă (II)¹

Economie și moralitate: Factori care influențează conflictele interetnice din Secuime

text editat de Zoltán Sipos

La data de 20 Iunie 2009, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) a organizat o masă rotundă la sediul institutului din Cluj-Napoca. Tema mesei rotunde a fost dată de conflictele din două sate ale județului Harghita. Au participat ziaristi, cercetători, cadre didactice universitare și un specialist în drepturile omului, toți cei prezenți având experiență în analiza diferitelor aspecte ale relațiilor interetnice din Secuime. Discuția a avut drept scop definirea conceptelor și paradigmatelor științelor sociale care ar putea constitui o bază teoretică pentru interpretarea evenimentelor violente din cele două sate, precum și în regiunea mai largă. Lista participanților în ordine alfabetică: **Tímea BAKK-DÁVID** ziarist, redactor al portalului Transindex, **László FOSZTÓ**, antropolog, cercetător ISPMN, **István HALLER**, membru al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, **István HORVÁTH**, sociolog, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, președinte ISPMN, **Tamás KISS**, sociolog, cercetător ISPMN, **Gergő PULAY**, antropolog, doctorand Universitatea Central Europeană, **Zoltán SIPOS**, ziarist, redactor Transindex, **Vilmos TÁNCZOS**, etnolog, profesor universitar Universitatea Babeș-Bolyai, Catedra de Etnografie și Antropologie Maghiară, **Stefánia TOMA**, sociolog, cercetător ISPMN.

Textul editat al dezbaterii a fost publicat în limba maghiară de portalul Transindex (11-12 august 2009).

¹ Prima parte a textului a fost publicată în numărul 139 al revistei *Sfera Politicii*.

De ce tocmai acolo și de ce tocmai acum?

Horváth István: – Discursul de extremă dreaptă este singurul discurs accesibil oricui: nu există alt discurs pe piața ideilor. Să nu ne așteptăm ca la Sâncrăieni să fie un subiect de discuție spusese lui Horváth István sau Kiss Tamás în legătură cu penetrarea instituțională. Însă anumite sloganuri care interpretează dintr-un punct de vedere politic cele întâmplate, pot deveni populare. Discursul Jobbik a umplut acest gol în Ungaria și dă o explicație politică chestiunii romi. În România nu există comunicare despre romi, și după părerea mea, aceasta este cea mai mare deficiență. Sfera politică a ajuns la un pact: ei nu intervin, trebuie făcut tot ce cere UE. Problema e că în acest fel acțiunile – care au succes momentan sau sunt un eșec – nu au o viziune care poate fi comunicată, și cu care oamenii se pot identifica. Politicile publice în România se adoptă bifând anumite cerințe ale UE. Când s-a cerut ca romii să aibă reprezentanți în forurile decizionale, atunci s-a hotărât ca fiecare prefectură trebuie să angajeze un consilier pe problema romilor. Dar ce studii trebuie să aibă acești consilieri, ce resurse au la dispoziție – nu se știe. Există o mulțime de politici publice, din care una sau două s-au dovedit a fi eficiente. Am adoptat anti-segregarea ca și directivă UE, dar nu a existat o dezbatere publică despre această temă: nu se știe care sunt opțiunile acolo unde există posibilitatea formării unor instituții separate. Nu știm de exemplu care e atitudinea bisericii în legătură cu aceasta.

Haller István: – Acest lucru nu este valabil doar în această chestiune. Codul penal a fost adoptat pentru că asta aștepta UE, nu pentru că așa e bine pentru noi. Cu politicile publice ale romilor este la fel: motivația nu este că ar trebui să ajutăm o comunitate să nu mai trăiască în izolare și în sărăcie, ci pentru că asta vrea UE. Dacă UE dă bani pentru așa ceva, atunci o să avem politici publice pentru romi, dacă nu, nu. România în ultimii ani a cheltuit câte 3 lei pe cap de locuitor pe politici publice pentru romi.

Kiss Tamás: – Da, trebuie să facem ceva și nu doar ca romii să nu trăiască în sărăcie și la marginea societății, ci și pentru ca unele spații să rămână spații sociale locuibile. Aceste două aspecte sunt interdependente.

Pulay Gergő: – În Europa și în Ungaria se vorbește despre falimentul alternativei liberale. Înainte de aderare, liberalii credeau că relațiile dintre nații și etnii se vor rezolva automat, de la sine, în momentul integrării în UE. În ultimii 10-15 ani fundațiile, ONG-urile și inițiativele menite să ajute romii s-au înmulțit ca ciupercile după ploaie. Acestea, majoritatea, se bazează pe un discurs liberal, axat pe drepturile omului. Eficiența, precum și susținerea din partea majorității a acestui discurs este însă din ce în ce mai mică. Din acest punct de vedere cea mai mare provocare din punct de vedere intelectual și politic este reformularea acestui discurs. Trebuie menționat că la foarte multe organizații care se ocupă cu romi se poate întâlni un fenomen pe care eu îl numesc cultul urgenței: există o problemă foarte mare, care necesită intervenție imediată. Nu este timp de gândire, de evaluare a situației, de consultare cu specialiști. Aceasta a dus la un număr incredibil de programe inconsecvente, gândite cu amatorism. Rezultatul este că în zilele noastre este un argument politic ce spune: s-au cheltuit sume mari pentru integrare și nu s-a întâmplat nimic. Astfel este ușor de învinuit victima, adică comunitatea cu pricina, cu toate că drumul acestor bani este mult mai complicat.

Horváth István: – Să vorbim despre reacția autorităților: consiliul județean ar fi vrut să dea imediat 30 de mii de RON consiliului local ca să se cumpere pășune pentru caii romilor, autoritățile locale însă erau nevoite să refuze ajutorul, pentru că localnicii se împotriveau. Poate că dacă consiliul local ar fi primit suma din timp, ar fi fost posibil să rezolve problema treptat, cu discreție. Dar, prin această acțiune pripită s-a creat o situație în care toți par a fi intoleranți.

Câmp media comun: import de discursuri din Ungaria?

Horváth István: – Revenind la comparația cu Ungaria, mulți susțin că deși nu se poate vorbi de un import de ideologie, există o schimbare la nivelul discursului media. Și aceste discursuri se îndepărtează tot mai mult de corectitudinea politică. Aceasta ar putea explica de ce aceste atrocități au apărut tocmai în sate maghiare.

Sipos Zoltán: – Recitind cele apărute în presă despre eveniment, cred că putem afirma că au apărut materiale relativ echilibrate. E drept, că pe lângă afirmațiile președintelui consiliului județean și pe lângă afirmațiile primarului, nu prea apar opiniile romilor și în puținele cazuri existente este interogată doar conducătorul comunității, respectiv apar câteva propoziții care nu sunt corecte politic. Dar retorică preluată din Ungaria eu nu prea am citit și acest fapt face îndoielnică răspândirea ideologiei Jobbig în Transilvania.

Haller István: – În ceea ce privește relațiile media, mie mi s-a părut că evenimentele au fost prezentate unilateral și limitat. De cele mai multe ori, erau interviuați aceiași oameni. De altfel, dacă în media maghiară din Transilvania nu apare, în conștiința colectivă a maghiarilor apare sloganul că Ungaria trebuie dezrobite de sub ocupația străină. Părerea mea este că aceste sloganuri auzite din Hir TV' și alte părți au un rol foarte important în cele întâmplate în Ciuc. De multe ori aud că romii să plece din Secuime și mă tem că aceasta se datorează atmosferei generale din Ungaria.

Horváth István: – Probabil că cei din Secuime – urmărind discursul media din Ungaria – încep să creadă în anumite păreri negative, anumite soluții politice. Nu zic că felul de a gândi al oamenilor de aici, privind soluționarea adecvată a problemei romilor este înlocuită cu ideologiile din Ungaria, dar aceste discursuri incorecte, susținute de presa din Ungaria, îi încurajează. Până acum oamenii se rușinau puțin din cauza acestor fapte, exista o distanțare sau cel puțin încercau să ia mai în glumă aceste lucruri: inhibarea nu înseamnă că secuii roșeau în timp ce beau pălincă în crâșmă. Dar când despre aceste moduri de rezolvare se vorbește pe unele forumuri ca și despre acte de civism, atunci avem o problemă. Iar generațiile următoare nu interpretează aceste modele ca fiind problematice, ci vor crede că acest mod de rezolvare a conflictelor este acceptabil.

Pulay Gergő: – Văd două narative în legătură cu cele întâmplate. Una nu trebuie să o excludă pe cealaltă, după părerea mea. Prima narativă descrie Ungaria ca un focar a rasismului, de unde se propagă tensiunile. Influența Ungariei în acest caz este în mod evident supradimensionată și se poate folosi ca argument politic. Cealaltă narativă vede cauzele celor întâmplate în total alte lucruri, ce nu au nicio legătură cu Ungaria. Pericolul acestui discurs este accentuarea diferențelor: e ca și cum am presupune că Secuimea este o planetă aparte, cu probleme și legi specifice. Nu știu dacă există statistici în acest sens, dar putem intui afilierea politică, culturală a turiștilor din Ungaria care vin în Transilvania și care se arată interesați de comunitatea maghiară de aici. Eu cred că aceștia sunt în mare parte preselecți și care – intrând în discuții cu localnicii – simt nevoia să-i informeze. Ca cercetător am întâlnit în unele localități din Transilvania situații în care musafirii sau prietenii din Ungaria dădeau parcă lecții de antisemitism. Și de multe ori am văzut că această retorică – desigur, schimbată, adaptată – a devenit parte a limbajului localnicilor. De asemenea putem remarca că în Transilvania accesul la bunurile culturale din Ungaria este și astăzi îngrădit: cei interesați în schimburi culturale sunt o pătură socială preselectată. În Transilvania se poate merge la un concert *Edda*², dar mai puțin la concertele formațiilor în vogă din Buda-

1 Canal privat de televiziune cu tendințe conservatoare, dar nu și extremiste.

2 O formație de rock care a atins popularitate în Ungaria anilor 1980, această popularitate s-a diminuat considerabil recent.

pesta. Am auzit de multe ori despre concert *Romantikus Erőszak*¹ în Odorheiu Secuiesc, dar despre concert Quimby² mult mai rar. Se întâmplă adesea ca ceva ce în Ungaria este considerat extremism sau inacceptabil, să își piardă contextul politic, doar mulțumită faptului că ajunge în Transilvania. Devine în primul rând un bun cultural din Ungaria, având o importanță minimală faptul că în Budapesta unii consideră acel bun cultural rasist sau pur și simplu depășit, demodat. Și mai trebuie să știm că cei care propagă aceste discursuri extremiste ar da orice pentru a câștiga popularitate în Transilvania. Vor să vadă cât mai mulți tineri secui pe *Magyar Sziget*³ și la alte manifestații naționaliste. Dacă rămânem doar la nivelul descrierii celor întâmplate în satele amintite, atunci nu vom putea da contraargumente celor ce cred că acesta este un import, parte a unui val de violență. Această interconexiune există, chiar dacă nu ne limităm la aceste localități și ea poate influența comentariile asupra evenimentelor. *Kuruc.info*⁴, de exemplu, trata subiectul între termenii preexistenți: secuii sunt ungurii cei mai autentici, uite cu câtă bărbăție au pus la punct o chestiune ce în Ungaria se poate rezolva doar prin înființarea Gardei Maghiare⁵.

Kiss Tamás: – După părerea mea cauzele sentimentelor anti-rome din Ungaria sunt în multe privințe asemănătoare celor de aici. Dar desigur, sunt și diferențe. În orice caz, popularitatea crescândă a portalului de extremă dreaptă kuruc.info și voturile primite de Jobbik sunt simptome, nu cauze. Cauza e mecanismul de funcționare al societății de după 1989, care marginalizează unele categorii sociale. Trebuie analizat cum decurge aceasta în România și în Ungaria. Nu cred că putem accepta o explicație simplistă precum ar fi aceea că aceste conflicte sunt cauzate de spațiul media comun. Importul ideologic de extremă dreaptă este o problemă mare, dar nu cred că în satele secuiești romii au fost bătuți din cauza influenței kuruc.info. Problema importului ideologic constă în creșterea popularității discursului unde pe de o parte sunt cei care sunt „buni maghiari”, „patrioți”, iar pe cealaltă parte sunt „trădătorii națiunii”, „colaboratorii”. Din cauza acestei retorici nu vom mai putea vorbi în termeni raționali despre problemele noastre. Această ideologie erodează canalele de comunicare.

Horváth István: – Dacă ne gândim la mentalitatea localnicilor, putem spune că ideologia antiegalitară adoptată de Jobbik se întâlnește cu o mentalitate tradițională, în care egalitarianismul nu are nicio tradiție. Secuii privesc lumea diferențiat, ei sunt altfel, noi suntem altfel. Vorbim despre universuri normative diferite: universul normativ în care viața acestor comunități se desfășoară și nu are nimic de-a face cu drepturile omului, cu individualismul, cu multiculturalismul. Deci, dacă spunem că – din perspectiva unui discurs al drepturilor omului – membrii acelei comunități sunt rasiști, atunci acest mesaj nu va avea niciun efect sau în cel mai rău caz va scandaliza comunitatea. Din perspectiva universului normativ al drepturilor omului nu se poate aproba ceea ce se petrece acolo, dar ei acționează pe baza unui univers normativ diferit. Putem vorbi despre penetrarea ideologiei Jobbik, dar să punem întrebarea: în ce măsură opiniile, faptele lor sunt influențate de individualism și de drepturile omului?

Bakk-Dávid Tímea: – După evenimentul din Sânmartin toți spuneau că este posibil ca acesta să se repete și în alte localități din Secuime. Oare faptul că acest conflict a fost mediatizat, în ce măsură i-a influențat pe cei din Sâncrăieni să-și facă dreptate singuri? De altfel în interviurile făcute de mine, niciunul dintre interlocutori nu a menționat că și în Ungaria s-ar întâmpla asemenea lucruri.

1 O formație de rock național, *skinhead*, cu texte patriotice și xenofobe.

2 O trupă de muzică alternativă.

3 Tabără de vară a grupărilor extremiste din Ungaria.

4 Un portal de știri cu atitudini extremiste.

5 O formațiune paramilitară, extremistă.

Haller István: – Când la începutul anilor ,90 erau incendieri asemănătoare și acte de violență și mai dure, pentru că oameni erau linșăți, atunci la Bolintineanu ziceau că am făcut așa cum au făcut la Mihail Kogălniceanu. Când am fost la Hădăreni, oamenii ziceau că am făcut așa cum au făcut la Bolintineanu. Aceste cazuri de violență se răspândesc prin puterea exemplului, oamenii zic că dacă acolo s-a făcut, atunci facem și aici. Dacă acolo nu au fost consecințe, atunci nici aici n-o să fie. Deci există, într-adevăr, un asemenea efect și tocmai de aceea autoritățile ar trebui să intervină la timp, înainte ca violența să se răspândească în alte 30-40-50 de localități.

Tánczos Vilmos: – Îmi vine greu să cred că un sat secuiesc o ia razna din cauza a ceea ce se întâmplă astăzi în Ungaria. Nu spun că știrile din Ungaria nu au niciun efect, dar nu cred că trebuie să dramatizăm situația. Acum câteva zile – cu sau fără cauză, justificat sau nejustificat – funcționarea organizației Garda Maghiară a fost interzisă în Ungaria. Din cauza asta aproximativ 20 de tineri au demonstrat legal în fața consulatului general al Ungariei din Miercurea Ciuc și asta nu a însemnat sfârșitul lumii. Nu cred deci, că din cauza aceasta ar trebui tras un semnal de alarmă și a instiga. Cei ce fac acest lucru o fac pentru interesul lor, în detrimentul altora. În Sâncrăieni am întrebat cine erau cei care au atacat romii? Ei nu erau pleava, așa cum relatările media au încercat să arate, ci majoritatea erau oameni înstăriți, maturi. Majoritatea nu erau tineri, ci de vârstă medie. Nu cred că aceste 150 de gospodari erau înfierbântate de relatările media din Ungaria. Cei care trăiesc din munca de zi cu zi nu urmăresc îndeaproape situația politică de acolo. În plus, trebuie să ținem seama de faptul că în Transilvania – și în special în aceste sate – există o aversiune față de Ungaria, din cauza nefericitului referendum din 2005¹. Din această cauză este puțin probabil că secuii erau influențați de ideile confuze care vin de acolo. Cauzele precum și rezolvarea trebuie căutate deci, în locul respectiv. Din păcate, un conflict precum acesta este folosit de cei care trăiesc din ideologii: mă gândesc acum la societatea civilă roma, la politicieni care văd lumea prin prisma intereselor de partid, și la media. Aceste lucruri pot fi explicate cel mai ușor prin construcții ideologice, după gustul fiecăruia. În această privință eu într-adevăr mă tem de ideologii, fie ele de stânga sau de dreapta. Ideologiile extremiste, aberante nu au început să fie preluate din Ungaria acum – acestea, din păcate, sunt de mult aici. Pericolul, după părerea mea, nu constă doar în faptul că o să vorbim despre problemele comunităților de romi din Transilvania în termenii discursului care există acum în Ungaria. Mă tem că situațiile care trebuie rezolvate vor fi acoperite de cuvinte false. care sunt false pentru că sunt ideologice și care nu reflectă realitatea, ci au alt înțeles. Putem însă spera că prin gândirea mai tradiționalistă, maghiarii din Transilvania pot judeca mai realist situația comunităților de romi decât ceea ce vedem dincolo, în Ungaria.

Kiss Tamás: – Pentru mine întrebarea cea mare nu este cum putem salva Transilvania de ideologiile extremei drepte, ci cum putem opri aceste procese de segregare, de migrație internă din unele regiuni din Secuime. Dacă într-adevăr va fi o segregare teritorială – și lângă Brașov, în unele locuri din Covasna avem toate șansele să fie – atunci întrebarea este ce facem cu aceste regiuni? Care va fi rolul statului în acele locuri de unde piața, agenții economici pleacă? Se va putea oare să se păstreze aceste regiuni locuibile? Va putea oare garanta statul locuri de muncă? Sau doar va pune câteva posturi de poliție la granițe? Care sunt șansele ca aceste viziuni sumbre să se adeverească și ce ne vom face dacă se vor adevăra?

¹ Cu ocazia acestui referendum, cetățenii maghiari și-au exprimat votul asupra acordării cetățeniei maghiarilor din afara Ungariei.